

ЗІНОРУК М. М.аспірант кафедри приватного
та публічного права,
(Київський національний університет
технологій та дизайну)УДК 001.8-044.922:351.862.4
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.73>**ТРАНСФОРМАЦІЯ ПАРАДИГМИ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ
ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ**

У статті здійснено системний аналіз парадигмальної еволюції дослідження такої правової категорії, як: „державна безпека”. Розробка концепції методології дослідження державної безпеки спирається на теоретико-правові положення авторської концепції „образу сучасної державної безпеки”.

Теоретико-правова концепція будови методології дослідження державної безпеки на підставі концепції „образ сучасної державної безпеки” подається вперше. Розкрито зміст підходів до будови методології. Піддано критичному аналізу традиційний тричленний поділ на: загальні, загальнонаукові і спеціальнонаукові методи. Доведено еkleктичність такого підходу, зважаючи на правову природу державної безпеки. Обґрунтовано необхідність обрання тих методів, які мають державну безпеку як об’єкт і досліджують його форму та зміст як цілісну єдність. Наведено додаткові аргументи щодо неприпустимості обмеження методологією правознавства при вивченні трансформаційних процесів.

Відзначено, що у переважній більшості наукових досліджень питанням методології державної безпеки увага фактично не приділяється. Наведено додаткові аргументи щодо необхідності інтеграції на засадах право, державо- і безпекознавства нової теорії – теорії державної безпеки, об’єктом якої має виступати державна безпека; відтак об’єктом методології і ставлення відповідної теорії до державної безпеки. Наведено аргументи на користь перспективності використання: аксіологічного, антропологічного, безпекознавчого, герменевтичного, системного, міждисциплінарного, національнобезпекознавчого, прагматичного, синергетичного, системного та цивілізаційного підходів.

На підставі інструментального підходу *методи дослідження державної безпеки* запропоновано групувати на наступні блоки: 1) які безпосередньо мають становити каркас відповідної наукової теорії, описувати структуру і функції наукового знання про ДБ, критерії її відповідності сучасним реаліям безпекотворення – теорії державної безпеки; 2) за допомогою яких досліджується феномен державної безпеки; 3) за допомогою яких досліджуються детермінанти державної безпеки (державність, державоутворення, державотворення, формування стратегічного курсу державної політики тощо); 4) за допомогою яких вивчаються процеси забезпечення державної безпеки, процедурні засади управління; 5) які пов’язані із пізнавальними установками, цінностями та цілями суб’єкта дослідження державної безпеки; 6) формування змісту методології теорії державної безпеки.

У статті також визначено напрями використання і практичного застосування таких методів: природно-правовий, соціального натуралізму, юридичного позитивізму і догматизму, психолого-соціологічний, юридичної і політичної антропології, порівняльно-правовий, формально-юридичний, діалектичний.

Сформульовано висновок про необхідність формування теорії державної

безпеки, в рамках якої має бути обґрунтовано новий образ сучасної державної безпеки, констатовано розрив між правовою нормою і правовою реальністю, недієвою статичною моделлю соціальної держави і дієвою динамічною моделлю меритократичної держави, подано аргументи щодо зміни форми державної влади на таку, яка відповідатиме інтересам Української Держави, розвитку державності, сприятиме утвердженню національної ідентичності.

Ключові слова: методологія державної безпеки, метод державної безпеки, теорія державної безпеки, образ сучасної державної безпеки, державна безпека, державність, державотворення, ідентичність, стратегія забезпечення державної безпеки, державна безпекова політика, правове регулювання.

Zinoruk M. M. Transformation of the state security research methodology paradigm

The article carries out a systematic analysis of the paradigmatic evolution of the study of such a legal category as: “state security”. The development of the concept of the research methodology of state security is based on the theoretical and legal provisions of the author’s concept of “the image of modern state security”.

The theoretical and legal concept of the structure of the methodology for studying state security based on the concept of “image of modern state security” is presented for the first time. The author reveals the content of approaches to the structure of the methodology. The traditional three-part division into general, general scientific and special scientific methods is critically analyzed. The eclecticism of this approach is proved, given the legal nature of state security. The author substantiates the need to choose those methods which have state security as an object and study its form and content as an integral unity. The author provides additional arguments regarding the inadmissibility of limiting the methodology of jurisprudence in the study of transformation processes.

It is noted that in the vast majority of scientific studies, the issues of the State security methodology are not actually paid attention to. The author provides additional arguments for the need to integrate a new theory on the basis of law, State and security studies - the theory of state security, the object of which should be state security; hence, the object of the methodology and the attitude of the relevant theory to state security. The author provides arguments in favor of the prospects of using: axiological, anthropological, security studies, hermeneutical, systemic, interdisciplinary, national security studies, praxeological, synergistic, systemic and civilizational approaches.

On the basis of the instrumental approach, the *methods of researching state security* are proposed to be grouped into the following blocks: 1) which should directly constitute the framework of the relevant scientific theory, describe the structure and functions of scientific knowledge about the State Security, the criteria for its compliance with the modern realities of security creation - the theory of State security; 2) which study the phenomenon of State security; 3) which study the determinants of State security (statehood, state genesis, state-building, formation of the strategic course of the State policy, etc.

The article also identifies the areas of use and practical application of the following methods: natural law, social naturalism, legal positivism and dogmatism, psychological and sociological, legal and political anthropology, comparative law, formal law, and dialectical.

The author concludes that it is necessary to formulate a theory of state security within which a new image of modern state security should be substantiated, states the gap between the legal norm and legal reality, the ineffective static model of the welfare state and the effective dynamic model of the meritocratic state,

and presents arguments for changing the form of state power to one that will meet the interests of the Ukrainian State, develop statehood, and promote the establishment of national identity.

Key words: *methodology of state security, method of state security, theory of state security, image of modern state security, state security, statehood, state-building, identity, strategy of ensuring state security, state security policy, legal regulation.*

Загальна постановка проблеми. Наразі питання державної безпеки перебувають у фокусі уваги різних дослідників, які презентують ті чи ті наукові школи. Такий підхід сприяв фрагментації державної безпеки, вона стала вивчатися в різних науках по-різному, втративши системність і цілісність як явище.

В умовах війни проти Української держави, спробах знищення Української державності, державотворення, повної ліквідації як національної, так і ідентичності Української держави, констатуємо про відсутність серйозних напрацювань щодо методології дослідження державної безпеки.

Це зумовлює актуальність теми, як у теоретичній, так і практичній площині, адже від правильного та коректного дослідження державної безпеки залежить не лише валідність наукових теорій, а й передусім зміст державної політики у сфері безпеки, результат збереження нашою державою державного суверенітету, а нацією – власної національної ідентичності. Поза контекстом ефективного функціонування системи державної безпеки виконання цих завдань неможливе.

Тому **актуальність** теми полягає в необхідності усвідомлення іманентності трансформативної природи держави і відповідно державної безпеки, а звідси потреби у виробленні динамічної методологічної системи, яка б дозволяла вивчати державну безпеку в динаміці. Поданий підхід базується на авторській концепції „образу сучасної державної безпеки”.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У контексті дослідження загальних питань державної безпеки можемо виділити таких авторів, як: В. Сідак, В. Пилюпчук, С. Гордієнко, В. Картавцев, О. Жарій, І. Юрій, А. Янчук, О. Чайкіна.

Однак акцентованих серйозних самостійних та оригінальних розвідок, в яких методологія державної безпеки виступала б окремим предметом дослідження нами на виявлено. Найбільш серйозними в методологічному плані є роботи з методології дослідження феномену національної безпеки українського вченого В. Ліпкана, тож нами вони буду використані в тому аспекті, який сприятиме досягнення цілей нашого дослідження.

Метою статті є формулювання засад трансформації парадигми дослідження державної безпеки на підставі авторської концепції „образу сучасної державної безпеки”.

Основними завданнями виступають:

- структурація наукової методології дослідження державної безпеки (далі – ДБ);
- опис значення конкретних методів для адекватного дослідження ДБ;
- аргументація необхідності формування теорії державної безпеки в контексті утворення образу сучасної державної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Відзначимо, що наукове дослідження передусім вирізняється власним його науковим стилем мовлення, тому важливим дослідницьким завданням вивчення того чи того явища виступає з’ясування методології.

Здійснений нами контент-аналіз відповідних наукових джерел дав змогу констатувати, що в переважній більшості робіт, питання методології або не розглядаються, або розглядаються поверхово, здебільшого через екстраполяцію загально відомої структури поділу методів на три групи.

Так, І. Терлюк пропонує досліджувати феномен української національної державності крізь тричленну структуру:

- 1) **загальні:** методи порівняння, узагальнення, дескрипції;

2) **загальнонаукові**: діалектичний, елементарні мисленнєві операції: аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування та ін.;

3) **спеціальнонаукові**: аксіологічний, герменевтики, історично-філософського й історично-генетичного, факторного й семантичного аналізу, системного, компаративного (історично-правовий та порівняльно-правовий), структурно-функціонального та ін. [1]

Цікавість підходу даного автора полягає в тому, що ним наголошується на національно-державницькій парадигмі, за якої держава загалом розглядається як один із найважливіших засобів реалізації суверенітету народу, а українська національна державність, зокрема, – в контексті формування національних традицій українського державотворення, що мають багатовікову історію [1, с. 21].

Утім певна еkleктичність поглядів автора впливає із його тверджень (переклад здійснено нами): „Дослідження повинно проводитися на засадах загальнонаукового характеру: системності, історизму та об’єктивності, всебічності, комплексності дослідження проблеми та моделювання. Всі ці принципи повинні бути реалізовані через застосування при вивченні множини наукових методів, а їх використання в сукупності має забезпечувати валідність і надійність результати досліджуваної проблеми” [1, с. 20].

Тобто, фактично, валідність застосування даного підходу і методів може бути призвичайно до будь-якої теми. Таке твердження не може бути підтримано в контексті дослідження **правової природи державної безпеки**.

Передусім, має йтися про ті *методи, які досліджують державну безпеку безпосередньо*, як окремий об’єкт. Питання полягає не у тому, щоб пристосувати об’єкт дослідження до методів правознавства, наприклад, адміністративного права, а щоб за допомогою методів правових наук комплексно дослідити системне явище – державну безпеку.

На наше переконання найбільш повну, логічну та структуровану систему побудови наукової безпекової методології було викладено українським вченим професором В.А. Ліпканом у розробленій ним теоретичній концепції безпекознавства і презентованій більше як 20 років тому в таких маститих роботах, як: „Безпекознавство” [2, сс. 25-31, 39-56] і „Теоретичні основи та елементи національної безпеки України” [3, сс. 42-49, 89-259], „Правові засади розвитку інформаційного суспільства” [4, сс. 153-258], „Політичні засади геостратегії сучасної Української Держави” [5, сс. 197-344].

Тож, дотримуючись вимог МОН щодо врахування результатів досліджень інших вчених та рівня розробленості теми, переконуємося у тому, що більшість сучасних дослідників цю норму м’яко ігнорує, прагнучи зазначати лише на загальнонаукові методи. Це призводить до обмеженого вивчення явища, знижує потенціал до пізнання його структурних зв’язків, а головне зменшує роль цього дослідження, яке по суті не наближає до пізнання явища як такого, а лише слугує маніфестацією методів конкретної науки, за даного випадку правознавства, за допомогою якої відбувається дослідження.

На хибність даного підходу свого часу зауважував Ю. Оборотов, котрий, розглядаючи традиції та новації в правовому розвитку [6], зауважував на неприпустимість обмеження методологією правознавства при вивченні трансформаційних процесів у межах юриспруденції [7; 8].

М. С. Кельман взагалі наголошував на тому, що першочерговим завданням сучасної юриспруденції є формування методологічної системи [9, с. 1]. Тобто за умови, якщо об’єктом дослідження виступає державна безпека, то об’єктом методології є ставлення відповідної науки (теорії державної безпеки) до державної безпеки.

На даному етапі розвитку науки доцільно включати в методологічний арсенал дослідження системних явищ такі підходи: аксіологічний [10], антропологічний [11-13], безпекознавчий, національно-безпекознавчий [14-16], герменевтичний [17; 18], системний [19], міждисциплінарний [20], праксеологічний [21], синергетичний [22] та цивілізаційний підходи [23], які значно розширюють обрії осягнення феномену державної безпеки, передусім в контексті його органічної пов’язаності між процесами утвердження державної ідентичності, державності і державотворення.

Тобто нами пропонується певна матриця методів, які формуються, виходячи не через „усталені традиції до дослідження правових явищ”, а саме через необхідність дотримання принципів наукового дослідження: об’єктивності, прозорості, повноти та достовірності. Таким чином, із застосуванням **інструментального підходу**, методи дослідження нами пропонується групувати за наступними блоками:

- методи, які безпосередньо мають становити каркас відповідної наукової теорії, описувати структуру і функції наукового знання про ДБ, критерії її відповідності сучасним реаліям безпекотворення – теорії державної безпеки;
- методи, за допомогою яких досліджується *феномен державної безпеки*;
- методи, за допомогою яких досліджуються *детермінанти державної безпеки (державність, державотенез, державотворення, формування стратегічного курсу державної політики тощо)*;
- методи, за допомогою яких вивчаються *процеси забезпечення державної безпеки, процедурні засади управління*;
- методи, які пов’язані із пізнавальними установками, цінностями та цілями суб’єкта дослідження державної безпеки, за допомогою яких уможлиблюється на новий рівень знань внаслідок усвідомлення трансформаційної природи образу сучасної державної безпеки;
- формування змісту методології теорії державної безпеки.

Таким чином логіка будови методів корелюватиме із загальним алгоритмом наукового дослідження і не буде відірваною від контекста. Адже звичайно, що досліджуючи державну безпеку, наприклад, за допомогою **методів юридичного позитивізму**, можна довести високий рівень державної безпеки до тотожності із тоталітаризмом. Адже згідно з концепцією так званого „жорсткого” юридичного позитивізму якщо беззаконня є формально санкціонованим, то воно не потребує відповідності етичним ідеалам та оцінкам. Будь-яка держава, яка здійснює своє функціонування відповідно до внутрішнього законодавства, в тому числі реалізує безпекову політику, повністю відповідає концепції юридичного позитивізму.

Так, окремого дослідження в рамках правознавства потребують позасудові ліквідації, як практика забезпечення ДБ, що поширена у використанні урядами таких країн, як: Ізраїль, США, РФ, Індія.

Наприклад: санкціоноване прем’єр-міністром Держави Ізраїль Б. Нетаньягу умисне політичне вбивство лідера Хезболи Хасана Насрала 28 вересня 2024 року відповідає, за коментарями офіційних посадових осіб даної держави „*праву на самооборону*”.

В. Сухонос при аналізі системи безпеки Держави Ізраїль чітко відзначає: „Демократія, над якою нависає перманентна загроза війни, вимушена розглядати забезпечення безпеки як найвищу мету, і в цій ситуації – задля „священної місії” забезпечення обороноздатності країни – іноді вимушено порушує індивідуальні права громадян” [24, с. 157].

Таким чином роль права у сучасному світі в умовах трансформації безпекового середовища значним чином змінюється і зменшується, що не відображено у переважній більшості розвідок із права. Дослідники продовжують практику некритичного послуговування методологією правознавства без врахування істотних змін як у ставленні до самого права, так і до його можливостей щодо ефективного регулювання суспільних відносин.

Відтак в рамках наукових досліджень маємо аналізувати не абстрактні теоретичні конструкти, спираючись на аморфні та застарілі правові догми, **сформовані в мирні часи**, а нову правову і безпекову реальність, в якій **позасудові ліквідації стають офіційним інструментом забезпечення державної безпеки конкретної країни**.

Також окремо наголосимо на уточненні трактування та інтерпретації застосування *міждисциплінарної методології*. В окремих дослідженнях дуже абстрактно наголошується на тому, що „міждисциплінарний підхід посилює можливості інформаційно-аналітичних служб у розв’язанні складних завдань” [25, с. 381]. Так само акцентується на тому, що даний підхід: полягає у застосуванні методів різних наук [26], стає світовим трендом майбутнього [27, с. 30], перетворюється на трансдисциплінарність [28, с. 114]. Але головне призначення даного підходу полягає у його спроможності сприяти з одного боку – плюралізації,

а з іншого – конкретизації варіативної структури предмета дослідження, за допомогою об'єднання та синтезу за критерієм предмета дослідження методів різних наукових дисциплін та наукових напрямів. В контексті нашої роботи – вироблення критично-конструктивного підходу до творення державної безпекової політики.

Тож важко погодитись із позицією О. Агапової, яка однією з описових ознак *міждисциплінарного підходу* вважає „здійснення дослідження на стику двох дисциплін, в результаті чого утворюється нова дисципліна” [29, с. 35].

До арсеналу методологічних інструментів можемо віднести *державознавчі ідеї* Б. Кістяківського. У рамках розробленої даним вченим теорії відбувається поєднання *природно-правового нормативізму та психолого-соціологічних підходів*. Така інтеграція дає можливість по-різному досліджувати конкретні поняття (прикладом: „державність”, „державна безпека”) як кількісні виміри реальності, особливостями яких є суттєві відмінності множинності від одності. Методологічний плюралізм доволі чітко формулює риси комплексного характеру образу сучасної державної безпеки, водночас на підставі формулювання та вираження однієї спільної ідеї, трансцендентної істини [30, с. 488].

Акцентуємо і на такому напрямі, як *антропологія права, юридична антропологія* [31; 32] та *політична антропологія* [33, с. 26], в рамках яких відбувся поворот до прав людини, переміщення акцентів із державних на особистісні, творення концепції людиноцентризму.

У рамках політичної антропології державна безпека може інтерпретуватися крізь такі характеристики:

- 1) з'ясування антропологічного виміру державної безпеки як безпеки для людини і безпеки суб'єктом управління якою є людина;
- 2) усвідомлення онтологічного змісту державної безпеки як віддзеркалення образу сучасної держави;
- 3) уточнення структури системи суб'єктів забезпечення державної безпеки;
- 4) вивчення процесу адаптації традиційних безпекових відносин у сфері державної безпеки до функціонування наднаціональних структур та нових політичних інститутів;
- 5) виявлення неефективних елементів, форм і проявів суспільних відносин у сфері державної безпеки;
- 6) з'ясування рівня ефективності правового регулювання діяльності суб'єктів забезпечення державної безпеки за допомогою антропологічного виміру складових правовідносин у зазначеній сфері.

Утім відзначимо, що певне порушення балансу між антропологічними і державознавчими дослідженнями призвели до того, що концепція антропоцентризму фактично вплинула на зменшення рівня забезпеченості безпеки держави. Водночас саме в рамках держави і за допомогою держави людина може отримати найбільш збалансований комплекс безпекових послуг, в тому числі і через удосконалення механізму правового регулювання (якість та інтегративність джерел права, насамперед, відомчих нормативно-правових актів, рівень і досконалість правореалізаційної та правозастосовної діяльності тощо [34, с. 289–291]) відповідно до необхідності забезпечення державних інтересів. Відтак знову доходимо висновку, що застосування лише методології права, зокрема *антропології права* до процесів формування і реалізації державної безпекової політики, є неповним і в сучасних реаліях *превалювання фактора сили* потребує значного коригування.

Так, свого часу І. Корж відзначав, що „першооснову безпеки складають інтереси окремих людей, з яких витікають інтереси суспільства та держави в цілому. При цьому держава розглядається як інструмент, за допомогою якого забезпечуються найкращі умови для розвитку особи, суспільства і самої держави” [35, с. 70]. Таким чином автор нівелює державу до рівня інструмента забезпечення інтересів особи, а відтак політика державної безпеки повністю, за твердженням цього автора, є підсистемою національної безпеки. А подальші міркування автора про те, що „безпека України є синонімом терміну „національна безпека”, тобто синонімом терміну „безпека держави” [35, с. 71] свідчать про недостатній рівень аргументованості та понятійно-категорійної прозорості і чіткості в позиції цього автора.

Уникнення таких непорозумінь і понятійної плутанини можливе із застосуванням *порівняльно-правового методу*. Його використання дозволяє розуміти етапи еволюції не лише процесів державності і державотворення, а й еволюцію поглядів на державну безпеку, рефлексію питань державної безпеки у наукових дослідженнях в рамках тих чи інших наук. Саме застосування даного методу уможливило нас дійти висновку про превалювання досліджень державної безпеки в рамках політологічних наук і недостатній рівень державної безпеки в рамках правознавства. Так само важливим є розуміння етапів еволюції легітимації політики державної безпеки, що формулює підстави для встановлення векторів трансформації безпекової політики. Причому одразу ж наголосимо на тому, що поняття трансформації має нейтральне забарвлення, тобто може носити як позитивний, так і негативний характер, на що також відзначає у своїй роботі і Л. Удовіка [36, с. 470].

Даний підхід може бути показовим серед тих досліджень, в яких без застосування категорійно-понятійної системи державознавства і безпекознавства автори прагнуть, інтегруючи різні варіанти дефініції „національна безпека”, сутнісні підходи до яких сформовано в чисельних безпекових дослідженнях, вироблені в рамках різних наук (юридичних, політичних) запропонувати своє суб’єктивне ставлення до цього. Як бачимо такий підхід має мало спільного із „методологічним підходом”, а виступає редукціонізмом як самого явища „державна безпека”, так і дефінітивного дизайну.

Прикладом, дослідник галузевих проблеми удосконалення правового регулювання прикордонної безпеки О. Ганьба у своїх пропозиціях зосереджується лише на компілюванні відомих істин, про необхідність „удосконалення, підвищення ефективності, збалансованості чинного законодавства, забезпечення дієвого соціального захисту..” [37, с. 52-53], так і не формує справжніх причин та умов, стану суспільних відносин безпосередньо у сфері прикордонної безпеки, які власно і мали б визначати зміст державної безпекової політики у прикордонній сфері [38].

Модерним змістом сучасної системи забезпечення державної безпеки в тому числі відповідної їй системи правового регулювання, має бути більш помірковане ставлення до *юридичного позитивізму і догматизму*, адже дані концепції в сучасних реаліях продемонстрували недостатній потенціал до ефективного регулювання суспільних відносин у сфері безпеки, в тому числі щодо свого профілактичного потенціалу на недопущення ведення війни.

Відтак більш релевантним є звернення до такого *методу як діалектичний*, адже в його рамках відбувається дослідження співвідношення форми та змісту ДБ, як в мирний, так і воєнний час, а згодом, як у воєнний так і повоєнний час. Діалектичний метод не є методом комуністів і компонентом суто заборонених досліджень, тому його асоціації із марксистсько-ленінським вченням і через це – занедбання, є некоректним і, як нами чітко було показано, суттєво звужує дослідницькі рамки.

Зазвичай *формально-юридичний метод* дозволяє визначати послідовність та встановлювати закономірності та зв’язки між параметрами та характеристиками державної влади і процесами забезпечення державної безпеки, між безпековою політикою в цілому і політикою державної безпеки зокрема. Натомість в рамках даного методу певним чином ігнорується нелінійна система розвитку, трансформаційні процеси і відповідний їм апріорний змінюваний характер як середовища функціонування держави, так і процесів та політики державної безпеки. Адже держава як така дедалі менше вивчається в якості об’єкта в рамках правових наук, натомість досліджуються здебільшого окремі правові аспекти держави.

Звертаємо увагу і на ґрунтовну монографію П. Богущького, в якій автором проголошено на розгляд „нелінійності права національної безпеки і його методологічному забезпеченні” [39, сс. 130-149]. Однак більш детальний аналіз положень даного дослідження не сприяв встановленню нами, якими саме методами нелінійності користувався автор.

У даному ракурсі не можемо підтримати автора у його думці, що „система національної безпеки є закритою для її зовнішніх чинників, така закритість забезпечує стабільність, сталість системи та запобігає руйнуванню” [39, с. 131].

Зокрема на хибність такого підходу прямо вказував свого часу Ю. Оборотов, імплементуючи у правову дійсність такі категорії, як: „образ сучасної держави” та „апологія права”, які на його думку формують ціннісно-нормативну модель, що дозволяє долати розрив між реальною правовою ситуацією та правовою нормою” [40; 41]. У рамках *теорії соціального натуралізму* О. Костенко ставить дуже глибоке питання: „Що є першоджерелом політики – воля і свідомість людей чи закони соціальної природи? Залежно від того, як це питання вирішується, політика може бути або проявом сваволі й ілюзій, або проявом волі і свідомості людей, узгоджених із законами соціальної природи” [42, с. 36].

Так само свого часу Г. Форд відзначав на деструктивність проголошення таких соціальних законів, що суперечитимуть законам природи [43, с. 12].

Неточно означені П. Богуцьким напрями збереження суттєво важливих параметрів для свого існування при впливі зовнішні та внутрішні чинників описується і досліджуються в рамках інших тем і наукових напрямів, зокрема ґрунтованих розробок авторів із *національної стійкості* [44; 45], в рамках яких, на відміну від консервативного трактування П. Богуцького, остання інтерпретується як здатність до змін, збереження системної цілісності, але в умовах відкритості та структурних модифікацій.

Нелінійність і самоорганізація достатньо повно були описані у чисельних дослідженнях із *синергетики*, а одним із перших застосував методологію синергетики до безпекової сфери професор В. А. Ліпкан у своїх публікаціях, розробляючи синергетичну парадигму безпекознавства, яку потім втілювали в свої розробки чисельні представники його наукової школи [46].

На підставі загальновідомих фактів нелінійність і самоорганізація стали цікавими для безпеки саме через адаптивність, гнучкість та динамічність системи безпеки. Питання в тому, що більшість дослідників, і досі сповідують парадигму „захищеності”, в рамки якої логічно лягає положення і думки про те, що система національної безпеки має бути закритою. Тут звичайно ж можна зануритись у досить глибокі дискусії щодо розуміння термінів „система національної безпеки” і „система забезпечення національної безпеки” тощо, але це виходить за межі нашого дослідження. Питання лише в тому, що П. Богуцький, застосовуючи багатоплановий пласт понять теорії синергетики, по тексту свого дослідження суперечить проголошеним ним положенням про нелінійність з одного боку, і замкненість і сталість системи з іншого.

Водночас підкреслимо, що даний автор пропонує дуже цікавий підхід до *ризми права*, яку він визначає як „сформованим на основі ідеї права, концентрованим поєднанням соціальної та морально-етичної енергії, що містить ціннісні наративи, які віддаляють і наближують усвідомлену діяльність соціальних акторів до визначеної в соціальних комунікаціях мети” [39, с. 144].

За цих умов корисно згадати і про необхідність застосування *системного підходу*, в рамках якого державна безпека вивчається як ціле, самостійний окремий об’єкт дослідження. Причому в рамках державної безпеки також встановлюємо і поділ на такі об’єкти, як: держава, державотворення, державність, безпека саме в їх специфіці, взаємодії та єдності.

Системний підхід уможливорює сформулювати солідні та вагомі аргументи на користь позиції щодо включення державної безпеки в якості об’єкта юриспруденції. Адже змінюваний характер сучасної держави та відповідний їй образ [47], образ сучасної державної безпеки формують чітке уявлення про невідповідність і невалідність чисельних існуючих теоретичних моделей практиці сучасного державотворення, нелінійності процесів, переважанні силових засобів у сфері міжнародних відносин, заходів примусу та імперативних методів у сфері внутрішньої політики.

Екстраполуючи існуючі підходи в державознавстві, методологію дослідження державної безпеки можна звести до трьох рівнів:

1) *рівень парадигм*:

а) державна безпека є складовою політики національної безпеки, її підсистемою і обумовлена нею;

б) державна безпека є органічною складовою державознавства і будується відповідно до мети розвитку і творення стратегії держави, опосередкована формою держави, її стратегічним курсом, віддзеркалює та забезпечує реалізацію процесів державотворення і утвердження державності;

2) **рівень принципів:** державоцентричність; стратегічність; системність; ієрархічність; послідовність; наступність; адаптивність і асиметричність; проактивність;

3) **рівень методів:**

- загальнонаукові методи;
- спеціальнонаукові методи.

Таким чином, запропонований нами підхід може становити елемент *наукової новизни*, оскільки в його рамках відбувається нова інтерпретація структуризації методів дослідження відповідно до трансформативного характеру такого сучасного явища як державна безпека.

Висновки. Комплексний характер методології визначає її існування в якості цілісності, що включає право-, державо-, безпекознавчі, політологічні складові, а також загальнофілософські, загальнотеоретичні та міждисциплінарні компоненти.

На підставі розроблення авторської концепції *образу сучасної державної безпеки* уможливується встановити кореляційні ряди, в яких відбувають паралельні і синхронні процеси: 1) зміна образу сучасної держави тягне за собою зміну образу сучасної державної безпеки; 2) зміна образу сучасної державної безпеки зумовлює обрання відповідного класу методології: розвитку державної безпеки, повноцінного та широкомасштабного розвитку Української Держави, розвитку усієї інституційної системи. Таким чином науково обґрунтовується вектор діяльності державних органів: *розвиток*, а не відновлення. Згідно з даним вектором обирається коректна методологія, в рамках якої визначається якісний склад суб'єктів правовідносин, аналізуються їхні структурно-генетичні зв'язки, формується комплексний інструментарій впливу на ті процеси, що виникають та відбуваються у сфері державної безпеки.

Відтак нами ілюструється методологічний брак тих наукових досліджень, які конструюють дефініцію державної безпеки через формулу „стан захищеності”, тим самим наперед звужуючи методологію дослідження лише до статичних параметрів: вивчення стану системи, тобто дослідження параметральних характеристик у стані спокою. Нами в статті науково доведено звуженість та недоцільність використання таких підходів.

Продемонстровано модифікаційний зміст зміни образу сучасної державної безпеки, що характеризується процесами трансформації. Встановлено, що державна безпека перебуває у перманентному змінюваному середовищі, тож має адаптуватися до нього. Висновується, що державна безпека також зазнає постійних змін, у ній відбувається зміна параметрів, які описують зміну станів системи.

Тож державна безпека не може бути станом, а методологія – статичною, яка вивчатиме лише стан системи. Для цього варто відзначити на головні властивості, які описують розвиток: 1) незворотність; 2) спрямованість; 3) закономірність, які мають передбачати упорядкування, випадковість і невизначеність, а також доповнюватися активністю саморуху та самоорганізації. Це пояснює **іманентно проактивну природу державної безпеки**.

Не заперечуючи можливості наявності різних підходів до трактування поняття „*державна безпека*” підкреслимо, що за даного випадку метою вірного обрання методологічного інструментарію є унеможливлення втрати реального об'єкта, його розмиття та ерозію на окремі складові, довільно обрані дослідниками в рамках володіння ними фрагментарними знаннями чи то із юриспруденції, чи то із політології, чи то з безпекознавства або інших наук. Адже реальне існування науки є там, де відбувається дослідження природи явищ, а не масштабується система синтетичних знань через аналіз дефініцій та підходів різних авторів. З іншого боку – наявність різноманітних підходів до дослідження державної безпеки виступає підґрунтям для переходу методології на новий рівень розвитку і формування нової системної теорії – теорії державної безпеки.

У рамках даної теорії має бути: 1) обґрунтовано новий образ сучасної державної безпеки; 2) констатовано розрив між правовою нормою і правовою реальністю, недієвою

статичною моделлю соціальної держави і дієвою динамічною моделлю меритократичної держави; 3) подано наукові аргументи щодо зміни форми державної влади на ту, які відповідатиме інтересам Української Держави, розвитку державності, сприятиме утвердженню національної ідентичності.

Сучасний світ крокує до концентрації влади, централізації безпекових інститутів. Можна й надалі бездумно сповідувати і тиражувати концепцію людиноцентризму, цитувати класиків філософії права, але світ змінився. Якщо не змінимося ми, то Світ перетвориться на Темряву. Колективний Захід сьогодні не розширюється на відміну від тоталітарних держав, які об'єднуються. Вісь Зла набуває рис глобалізації і трансформується на колективне Зло, і відсутність демократії демократії не заважає цим країнам успішно розвиватися, об'єднуватися, а головне – досягати успіхів в утвердженні Зла на планеті.

Науковий підхід, зокрема, запропонована в даній статті концепція щодо дослідження державної безпеки, дозволяє по-іншому дивитися на сучасні комплексні проблеми, а головне змінити своє ставлення на ті способи та методи, горизонти конкретних дій, які маємо вживати вже сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Terlyuk I. Methods of research of historical and legal reality: the phenomenon of Ukrainian national statehood and state legal tradition. Вісник Національного університету „Львівська політехніка”. Серія: „Юридичні науки”. № 1 (33), 2022. С. 17-21.
2. Ліпкан В. А. Безпекознавство : навчальний посібник. Київ : Вид-во Європ. ун-та, 2003. 208 с.
3. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України : монографія. Київ : Текст, 2003. 600 с.
4. Ліпкан В.А., Сопілко І. М., Кір'ян В. О. Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні : монографія / за заг. ред. В. А. Ліпкана. Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2015. 664 с.
5. Ліпкан В. А. Політичні засади геостратегії сучасної Української Держави. монографія. Одеса : Видавничий дім „Гельветика”, 2024. 830 с.
6. Оборотов Ю. М. Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2003. 379 с.
7. Оборотов Ю. М. Аспекти розгортання методології юриспруденції. *Право України*. 2014. № 1. С. 33–39.
8. Оборотов Ю. М., Горобець К. В. Методологія юридичної науки : метод. посіб. з навч. дисципліни „Правознавство” / МОН України ; НУ ОЮА. Одеса : Фенікс, 2013. 32 с.
9. Кельман М. С. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2013. 35 с.
10. Ліпкан В. А. Підходи до аксіології національної безпеки. *Правові та політичні проблеми сучасності* : матеріали науково-практичної конференції (Луцьк, 22 квітня 2012 р.). Київ : Ліпкан О. С., 2012. С. 8–11.
11. Антропологічний код української культури і цивілізації : у 2 кн. / О. О. Рафальський (кер. авт. кол.), Я. С. Калакура, В. П. Коцур, М. Ф. Юрій (наук. ред.). Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. Кн. 1. 432 с.
12. Юрій М. Ф., Павлюк В. І. Політична антропологія : навч. посіб. Київ : Дакор, 2008. 408 с.
13. Завальнюк В. В. Предмет юридичної антропології та теорії держави і права: особливості взаємодії. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 53. С. 359–363.
14. Ліпкан В. А. Націобезпекознавча парадигма. *Право України*. 2003. № 2. С. 120 - 123.
15. Ліпкан В. А. Предмет націобезпекознавства. *Держава і право*. 2003. № 19. С. 39 - 44.
16. Ліпкан В. А. Теоретико-методологічні засади управління у сфері національної безпеки України : монографія. Київ : Текст, 2005. 350 с.

17. Мережко А. А. Юридична герменевтика и методологія права. *Проблеми філософії права*. 2003. Т. 1. С. 159–162.
18. Фатхутдінов В. Г. Громадський vs публічний у дзеркалі правничої герменевтики. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: юридичні науки. Херсон, 2015. Вип. 4. Т. 1. С. 45–50.
19. Ліпкан В. А. Системний підхід до побудови еталонної моделі системи забезпечення національної безпеки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2002. № 2. С. 19 – 24.
20. Оборотов Ю. М. Філософія права та методологія юриспруденції : [фрагмент]. *Рабінович П. М. Філософія права* : навч. посіб. для студ. юрид. вузів : в 5 ч. Львів : Галиц. друк., 2014. Ч. 1–2. Філософія права як наука. Гносеологія права. С. 151–155.
21. Побочій І. А. Політична боротьба: праксеологічний вимір : *монографія*. Київ : Абрис, 2007. 352 с.
22. Ліпкан В. А. Основи терорології (синергетична теорія тероризму). Київ : КНТ, 2006. 84 с.
23. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (кер.), Я. Калакура (наук. ред.), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ППіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.
24. Державознавство: *підручник* / Володимир Сухонос, Віктор Сухонос, Анатолій Куліш, Руслан Білокінь; за ред. Володимира Сухоноса. Суми: Університетська книга, 2021. 493 с.
25. Споришев К.О. Механізми державного управління системою інформаційно-аналітичного забезпечення сил безпеки України. Дис. ... д-ра наук з державного управління. 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку. Національна академія Національної гвардії України, Харків, 2024. 444 с.
26. Колот А. Міждисциплінарний підхід як передумова розвитку економічної науки та освіти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. Вип. 5 (158). С. 18–22.
27. Докучаєва В. В. Когнітивістика як трансдисциплінарна основа освітнього інжинірингу. *Інновації педагогічної освіти в умовах викликів сьогодення* / за ред. С. Я. Харченка. Старобільськ, 2019. С. 29–52.
28. Докучаєва В. В. Міждисциплінарність як ознака якісних змін у галузі освіти. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету* : [збірник]. Одеса : Видавничий дім „Гельветика”, 2022. Вип. 37. С. 112-115.
29. Агапова О. В. Міждисциплінарність в українському дослідницькому просторі як домінанта наукових інновацій. *Ukrainian research area in the conditions of military intervention: adaptability and update of the technical and legal sciences*. Kharkiv-Riga, 2022. С. 34-36.
30. Філософський енциклопедичний словник / [редкол. : В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ : Довіра, 2002. 744 с.
31. Завальнюк В. В. Природні права людини в антропологічних дослідженнях. *Актуальні проблеми держави і права* / голов. ред. : С. В. Ківалов. 2008. Вип. 40. С. 203–208.
32. Завальнюк В. В. Предмет юридичної антропології та теорії держави і права: особливості взаємодії. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 53. С. 359–363.
33. Антропологічний код української культури і цивілізації (у двох книгах) О. О. Рафальський (керівник авторського колективу), Я. С. Калакура, В. П. Коцур, М. Ф. Юрій (науковий редактор). Київ : ППіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. Книга 1. 432 с.
34. Куракін О. М. Механізм правового регулювання: теоретико-правова модель : дис. ... докт. юрид. наук. : 12.00.01. Харків, 2016. 436 с.
35. Корж І. Ф. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових поняття. *Правова інформатика*. № 4 (36). 2012. С. 69–75.
36. Удовика Л. Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір. Харків : Право, 2011. 552 с.

37. Ганьба О. Б. Умови підвищення ефективності механізму правового регулювання відносин у сфері прикордонної безпеки України. С. 51-54. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/3e4da8d4-4ff3-4c27-89d8-156c8be72d57/content> ;
38. Ганьба О. Б. Правові відносини у сфері прикордонної безпеки України: теоретичні і прикладні проблеми : монографія. Вінниця : ТОВ „ТВОРИ”, 2020. 448 с.
39. Богуцький П. П. Концептуальні засади права національної безпеки України : *монографія*. Київ : Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України ; Одеса : Фенікс, 2020. 376 с.
40. Оборотов Ю. М. Місцезвиток в основі апологізації українського права. *Право України*. 2011. № 8. С. 142–150.
41. Оборотов Ю. М. Поняття „образ держави” та його різновиди в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. 2003. Вип. 21. С. 7–12.
42. Костенко О. М. „Нові очі” для нового часу (про соціальний натуралізм). Луцьк : Терен, 2022. 128 с.
43. Форд Г. Мое життя та робота. Київ : Наш формат, 2015. 344 с.
44. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз : нац. доп. / [ред. кол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький] ; ПЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2022. 552 с.
45. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : *монографія*. Київ : НІСД, 2022. 532 с.
46. Ліпкан В. А. Синергетичний і гомеостатичний підходи до системи національної безпеки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2003. № 2. С. 104 – 111.
47. Крестовська Н. М., Головченко М. Ф. Естетичний образ сучасної держави. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 12–19. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.4.2>.

